

İŞLEVSEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE YÖNELİK KORUMA SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP İLKOKULU

Şule ERGÜN¹, Fatma Meral HALİFEOĞLU²

Makale Bilgisi

DOI: 10.35379/cusosbil.1201556

Makale Geçmişi:

Geliş 10.11.2022

Kabul 10.10.2023

Anahtar Kelimeler:

Diyarbakır,

Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu,

Kültürel Mirasın Korunması,

Yeniden Kullanım.

ÖZ

Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu, 19. yüzyıldan günümüze ulaşan kültürel bir varlıktır. Yapıldığı dönemde Diyarbakır İnas Mektebi (Kız Okulu) olarak hizmet veren yapı, günümüzde de eğitim amaçlı olarak kullanılmaktadır. Ancak yapı, benzer işlevi ile kullanımını sürdürse de yapının kullanıcı profili, kullanım şekli ve yoğunluğu yapıldığı dönemle farklılık göstermektedir. Bu değişim ve yoğunluk yapının tarihi, teknik, kültürel ve mimari birçok özgül niteliğine zarar verebilmektedir. Bu çalışmada, öncelikle tarihi yapıların özgün işlevini sürdürürken günümüz kullanımının getirdiği koşullara uyarlanmasının önemi ve gereği ile karşılaşılan bazı sorunlar ifade edilmiş ve Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nun koruma sorunları üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada, literatür taraması ve alan araştırmaları yapılarak Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nun tarihi, konumu, mimarisi, geçirdiği onarımlar ve günümüz koruma sorunları aktarılmıştır. Yapının mevcut durumu ile sahip olduğu mekânsal ve teknik olanakların üstünde bir kullanım ile işlevini sürdürdüğü saptanmıştır. Yapıda kullanım şekli ve yoğunluğu açısından yapıya yük getirmeyecek, yapının özgün kültürel ve mekânsal değerlerini ortaya çıkaracak bir planlamaya gereksinim duyulmaktadır. Bu amaçla çalışmada analiz-tespit-belgeleme çalışmaları yapılmıştır ve bu sorunlara bakım, onarım, eğitim gibi konular özelinde öneriler geliştirilmiştir.

EVALUATION OF CONSERVATION PROBLEMS REGARDING FUNCTIONAL SUSTAINABILITY: DİYARBAKIR ZİYA GOKALP PRIMARY SCHOOL

Article Info

DOI: 10.35379/cusosbil.1201556

Article History:

Received 10.11.2022

Accepted 10.10.2023

Keywords:

Diyarbakır,

Diyarbakır Ziya Gökalp Primary School,

Protection of Cultural Heritage, Reuse.

ABSTRACT

Diyarbakır Ziya Gökalp Primary School is a cultural asset that dates back to 19th century. The building, which served as Diyarbakır Inas School (Girls' School) when it was built, is still used for educational purposes today. However, although the building maintains a similar function, the user profile, usage pattern and intensity of the building have evolved with the period in which it was built. These change and increased intensity can damage the historical, technical, cultural and architectural features of the building. This study addresses the issues related to some problems encountered with the importance and necessity of adapting historical buildings to the conditions brought by today's use conditions while preserving their original function. It also evaluates the conservation problems of Diyarbakır Ziya Gökalp Primary School. We explore, the history, location, architecture, previous renovations and current conservation problems of Diyarbakır Ziya Gökalp Primary School were expressed through literature review and field research. Considering the current state of the building, it has been determined that the building is being used beyond its spatial and technical capacities. A restoration project is needed for the building. This project should not create difficulties in terms of the use and intensity of use of the building and should reveal the unique cultural and spatial values of the building. For this purpose, analysis-detection-documentation studies were carried out in the study and suggestions were developed for these problems, such as maintenance, repair and training.

¹ Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, sulegun@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1845-1929

² Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, mhalife@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2032-3774

Alıntılanak için/Cite as: Ergün, Ş. ve Halifeoğlu, F.M. (2023), İşlevsel sürdürülebilirliğe yönelik koruma sorunlarının değerlendirilmesi: diyarbakır ziya gökalp ilkokulu. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32 (3), 167-183.

GİRİŞ

Osmanlı Geç Dönemi içerisinde Tanzimat Dönemi eğitim yapıları kültürel mirasımızın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Cumhuriyet ilan edilmeden hemen önce yenileşme çabalarının görüldüğü bu dönemde; eğitim alanında, geleneksel eğitim anlayışından farklı bir anlayışla iptidai, rüşdiye, idadi, sultani gibi yeni tür eğitim düzenleri ortaya çıkmıştır (Akyüz, 2006). Yeni eğitim-öğretim müfredatları ile yeni eğitim yapıları da bu dönemde yapılmış olup bu yapılar dönemi içerisinde modernleşmenin sembolü olmuşlardır. Geç Osmanlı Dönemi'nde Diyarbakır İnas Mektebi olarak inşa edilen yapı, günümüzde Ziya Gökalp İlkokulu olarak kullanılmaktadır. Yapı, günümüzde de eğitim amaçlı olarak kullanıma devam etmekte olan korunması gerekli kültürel bir varlıktır. Ancak geçen zaman içerisinde ilk yapımdan farklı kullanım biçimleri olmuştur. Her dönemin kendine özgü eğitim-öğretim müfredatı, ders işleyiş yöntemi ve materyalleri bulunmaktadır. Ziya Gökalp İlkokulu da eğitim işlevini sürdürmesine rağmen koruma-kullanım dengesi içerisinde değerlendirilememiştir. Bu durum, yapının günümüze birçok ek ve özgün ile uyuşmayan birçok müdahaleye sebep olmuştur. Kültürel miras olarak yapının özgün değerleri korunmadığından bütünselliği doğru aktarılamamıştır. Günümüz durumunun ve tahribatlarının belgelenmesi; yapının korunması için alınacak önlemler açısından önemlidir. Yapı sorunların tespiti, yapıda oluşabilecek daha büyük sorunların önlenmesine ve yapının geleceğe aktarılmasına katkı sağlayacaktır. Yapının bulunduğu kentsel sit alanı olan Tarihi Suriçi Bölgesi içerisinde ise yapının farkındalığını arttırarak ileride yapılabilecek çalışmalara referans olabilecektir.

Çalışmada; literatür taraması ve alan araştırmaları yapılarak veriler elde edilmiştir. Görselleştirme çalışmaları (çizim, harita, kroki vb.) ile de bulgular oluşturulmuştur. Literatür taramasında; tarihsel süreç içerisinde okulun mimarisi, koruma durumu ve müdahalelere yönelik veriler toplanarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Diyarbakır Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu ve Ziya Gökalp Okulu'nun arşivi gibi çeşitli kurumların arşivleri taranmıştır. Ancak yapının detaylı bir mimari araştırması ve günümüz koruma durumunun anlatıldığı bir çalışma ile karşılaşmamıştır. Konuya yönelik mimarlık, eğitim bilimleri, tarih, sanat tarihi gibi birçok farklı alanda ulusal ve uluslararası düzeyde bir tarama yapılmıştır. Sanat tarihi alanında; Gökhan Baydaş (2007), yapının genel tarihçesi ve mimarisini aktarmıştır. Tarih alanında; Fida (2016), yapının tarihçesi, genel mimarisi ve eğitim durumunu, Abakay & Şimşek (1998); Şimşek (2006); Yıldız (2007) ise yalnızca okulun tarihçesini aktarmıştır. Değertekin (2013) ile yapılan söyleşiden okulun özgün mimari öğelerinde ve yapının tarihçesine ait bazı bilgiler edinilmiştir. Diyarbakır Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu arşivinden yapının tescil bilgisine ve okulun arşivinden ise yapının mülkiyetine ait bilgiler edinilmiştir. Yapının geçmiş dönem koruma durumuyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eski fotoğraflar üzerinden yapının özgünlüğüne ait değerler yorumlanmıştır. Yapının mimarisi aktarılırken plan, cephe, yapı sistemi ve malzemesi gibi özellikler referans alınmıştır. Yapının alan çalışmasında ise yapının iç, dış ve çevre fotoğrafları çekilmiş, rölövesi alınmıştır.

İşlevsel Süreklilikte Koruma Yaklaşımı

Kültür varlıklarının aktif biçimde kullanımları bir strateji olarak koruma kuramı içerisinde yer alır (Ahunbay, 2021). Toplumsal yaşama dahil olan ve özgünlüğünü koruyan kültür varlıkları tarihi-kültürel süreklilik içinde kalarak toplumsal belleğin sürdürülmesine katkı sağlarlar. Sosyal yaşam içerisinde yaptıkları dönemin mimari üslubunu, dönemin dilini yansıtarak kültürel belleğimizi zenginleştirirler (Payaslı Oğuz & Halifeoğlu, 2017). Kültür varlıklarının kullanılmaması ise onların âtil duruma düşmesine ve sağlıklı, yaşanmaz çevreler oluşturmasına sebep olur. Bu durum ekolojik, ekonomik gibi birçok açıdan kayıpla beraber kaynakların verimli şekilde kullanılmamasına neden olduğu gibi kültür mirasının tahribatını arttırarak zamanla yok olmasına sebep olur. Yapıların aktif kullanımı ise malzeme, iş gücü, zaman gibi birçok kazancı beraberinde getirir. Venedik Tüzüğü (1964)'nde bu durum şu şekilde ifade edilmektedir.

“Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir.

Bunun için bu çeşit bir kullanım arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da süslemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin getirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir; Madde 5 (The Venice Charter, 1964).”

Venedik Tüzüğü'nden hareketle, yapılar özgün işlevlerini sürdürdükleri gibi farklı işlevlere de olanak sağlayabilmektedir. Yapının özgün işlevinin sürdürülebilmesi yapı geleneğinin yaşatılabilmesi bakımından önemlidir. Ancak çağdaş kullanımın getirdiği olanaklar yapı kullanım geleneğinde program, kullanıcı profili, kullanım biçimi gibi birtakım değişiklikleri öngörebilir. Örneğin; Üsküdar Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi (1543-48)'nin Mihrimah Sultan Çocuk Kütüphanesi olarak yine eğitim amaçlı işlevini sürdürmesi yapının deneyimlenebilmesi açısından iyi bir örnektir (Benian ve Mısırlı, 2022). Ancak yapının kullanım şekli ve programı değişmiştir. Geçmiş dönemde rahle ve minder gibi materyallerle temel eğitim seviyesinde sürdürülen program

yine temel eğitim seviyesindeki öğrenciler için farklı materyallerle yeni kullanımlara uyarlanmıştır. Yine Selçuklu ve Osmanlı eğitim yapılarından olan medreseler, günümüzde işlevini yitirirler de benzer bir kimlikle kullanımlarını sürdürmektedir. Dönemin orta ve yüksek eğitim kurumları olan medreseler, kütüphane olarak yine eğitim amaçlı kullanılabilir. İstanbul Süleymaniye Evvel ve Sani Medreseleri, Feyzullah Efendi Darülhadişi yazma eser kütüphaneleri olarak, Üsküdar Şemsi Paşa Medresesi de halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır (Ahunbay, 2021). Diyarbakır kenti içerisinde de Mesudiye Medresesi Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi olarak, Zinciriye Medresesi de Yardımcı Mezopotamya Uluslararası Kur'an Araştırmaları Merkezi olarak yine eğitim amaçlı kullanımlarını sürdürmektedirler. Böylelikle yapılar özgün kullanım geleneklerini çağdaş kullanım biçimlerine uyarlamaktadır. Bu örneklerde olduğu gibi bir kullanım veya işlev değişikliği önerildiğinde kültür varlığından beklenen temel amaç; yapının ilk döneminden itibaren sahip olduğu kültürel birikim ve değerlerinin, özgünlüklerinden ödün vermeden tarihsel süreç içerisinde farklılaşan değer yargılarıyla ortak bir paydada buluşup sağlıklı yaşanabilir çevreler oluşturulmasıdır. Bu olgu 2018 Avrupa Kültürel Miras Yılı kapsamında hazırlanan Leeuwarden Bildirgesi'nde şu şekilde ifade edilmektedir;

“Yeniden kullanım yapılı çevreye ve insanın biçimlendirdiği peyzaja, günümüzün sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik gereksinimlerinden hareketle, gerektiğinde müdahale edilebilecek ‘yaşayan’ bir yaklaşımla bakmayı gerektirmektedir. Böylece yapılı çevremiz çağdaş toplumla anlamlı ve yaratıcı bir biçimde bütünleşebilir ve gelecek kuşaklar için sürdürülebilir bir yolla korunabilir” (Leeuwarden Declaration, 2018, aktaran Ahunbay, 2021).

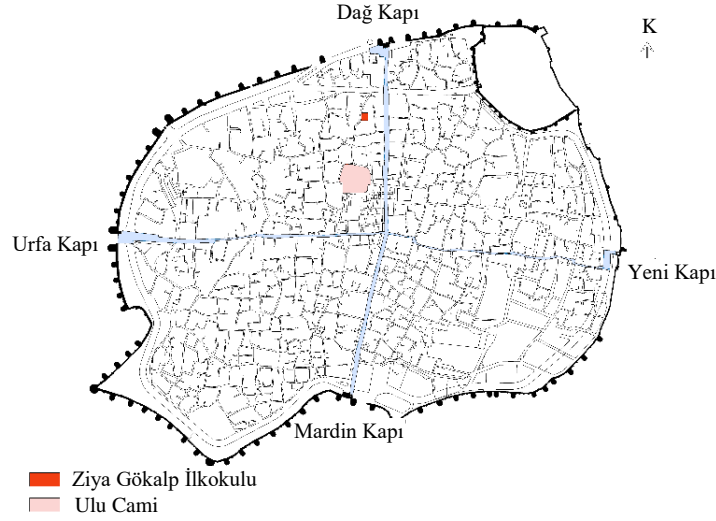
Kültür varlıklarının sürdürülebilir bir yolla korunabilmesi için; sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik gibi güncel gereksinimlerinin yapı ölçeğinden kent ölçeğine kadar bir değerlendirmeyle ele alınması gerekir. Ayrıca kullanıcı ve toplum açısından geri bildirimleriyle beraber hepsinin bir arada düşünüldüğü bütüncül bir kavrayış gereklidir (Mısırlısoy & Günçe, 2016; Saka Akın & Demiroğlu İzgi, 2021; Kutlu & diğerleri, 2022). Böylece kültür varlıkları, sahip olduğu mekânsal özellikler ve yapısal öğelerle yeni kullanımlara olanak sağlayabilirler (Halaç & Ergün, 2020). Yapı ölçeğinde öncelikle yapının mekânsal özellikleri, yapım sistemi, yapım malzemesi gibi özgün mimarisi ile ilgili verilerin ve yeni işlevin getirdiği gerekliliklerinin bir arada düşünülmesi gerekir. Yapıya yük getirecek, malzeme, yapım tekniği gibi özgün mimari özelliklere zarar verecek işlevlerin de seçilmemesine özen gösterilmelidir. Ayrıca yapılan müdahaleler geri dönüşebilir olmalıdır (Halifeoğlu vd., 2020). Yine yapılan müdahaleler mekânsal olarak yanıtıcı olmamalı ve özgün mekânsal doku korunmalıdır. Böylelikle yapının özgün değerlerini koruyan ve destekleyen doğru bir kültür aktarımı sağlanabilecektir. Uygun olmayan müdahaleler ise yapının tahribatını hızlandırarak daha büyük sorunlara ve özgün değerlerin kaybına neden olacaktır.

Çalışmanın kapsamını oluşturan Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu da özgün işlevini sürdürmesine rağmen ihtiyaç programındaki değişiklikler sebebi ile çağdaş kullanım stratejisi çerçevesinde ele alınması gereken bir örnektir.

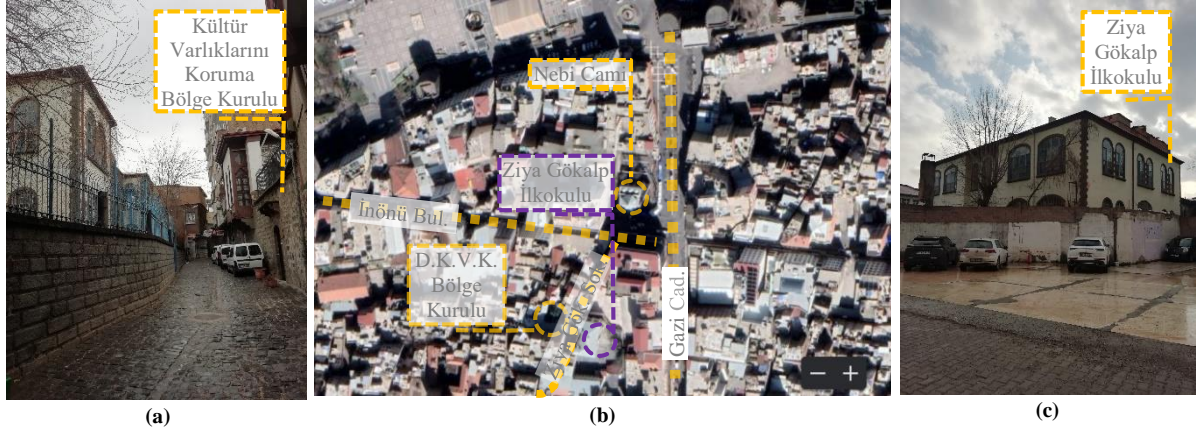
Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu Mimarisi Ve Yapısal Özellikleri Konumu

Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu, Suriçi Bölgesi, İnönü Mahallesi Ziya Gökalp Sokak üzerinde yer almaktadır.

Ziya Gökalp Sokağının bağlandığı İnönü Bulvarı, kentin Yenişehir bölgesini Urfa Kapı üzerinden Suriçi'ne bağlayan, araç ve yaya bakımından yoğun kullanılan önemli bir ulaşım aksını oluşturmaktadır. Suriçi bölgesinin ana ulaşım aksını oluşturan Gazi Caddesine yakın bu alanda birçok yapı türü bulunmaktadır. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu da bu karma işleve sahip sokakta, yanında konut, otopark; karşısında kamu kurumu olan Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ile beraber yer almaktadır (Şekil 1, 2).

Şekil 1. Ziya Gökalp İlkokulunun Konumu (Suriçi halihazır haritası üzerinden değiştirilerek yazarlar tarafından üretilmiştir)

Şekil 2. (a) Ziya Gökalp Sokak Üzerinden Yapının Görünümü (Yazar Arşivi, 2022); (b) Ziya Gökalp İlkokulunun Suriçi'ndeki Konumu (Google Earth, URL 1'den düzenlenmiştir); (c) Ziya Gökalp İlkokulu Kuzey-Batı Cephesi (Yazar Arşivi, 2022)

Tarihi

Ziya Gökalp İlkokulu, 19. yüzyıldan günümüze ulaşan, kendi başına tarihi ve estetik değeri ile korunması zorunlu 1. grup yapı olarak tescillenmiş bir kültür varlığıdır (Diyarbakır Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, Karar No ve Tarihi: 2082, 19.01.1980). Kurulduğu günden itibaren eğitim yapısı olarak kullanıldığı bilinen yapının ilk kullanımının kız öğrenciler için eğitim veren İnas (Kız) Mektebi olduğu karşımıza çıkmaktadır (Abakay & Şimşek, 1998; Beysanoğlu, 1963; Değertekin, 2013; Korkusuz, 2009; Şimşek, 2006; Yıldız, 2014).

İnas Mektebi'nin tam açılış tarihi ile ilgili kaynaklarda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Tarihler farklılık göstermekle beraber, en eski tarih olan 1876, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan alınan tescil fişine göre okulun yapım tarihidir. Korkusuz (2009), Beysanoğlu (1963)'na dayanarak 1882 yılında Vali Samih Paşa zamanında açıldığını belirtmektedir. Mahmud Cevat İbnü's Şeyh Nafi ve Diyarbakır Vilayet Salnameleri'nden aktaran Yıldız (2014)'ın belirttiğine göre Vali Samih Paşa zamanında 1883 yılında Diyarbakır Kız İptidai Mektebi olarak açılan başka bir okuldan bahsedilmektedir. Diyarbakır Salnameleri incelendiğinde 1883-1884 (H.1301) tarihli salnamede Vali Samih Paşa zamanında bir inas okulunun açıldığı belirtilmektedir. Ancak okulun derecesi ile ilgili bir bilgi yer almamıştır. Onu takip eden bir sonraki salnamede ise Vali Samih Paşa zamanında açılan İnas İptidai Mektebi olarak geçmektedir. Yıldız (2014), Diyarbakır Kız Mektebi'nin Vali Sırrı Paşa zamanında, 1892-1893 yılında eğitime başladığını, ancak okulun 1912 yılına kadar hangi binada hizmet ettiğinin bilinmediğini belirtmektedir. 1912 yılında ise Yıldız (2014) Diyarbakır merkezinde yeni bir kız rüşdiyesinin inşası için Camiü'n-Nebi Mahallesinde yer alan bir evin istimlak edilmesi girişiminden

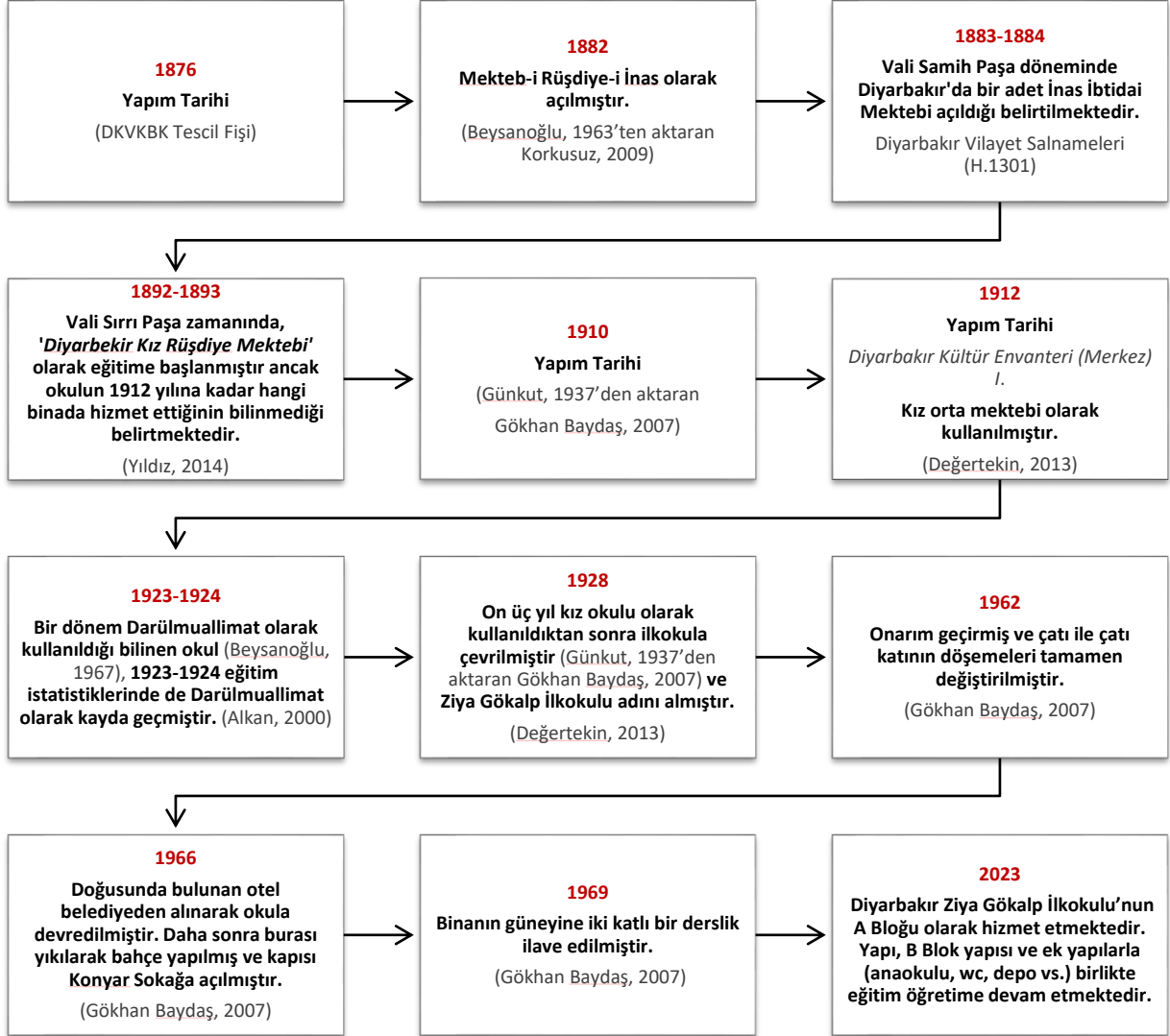
bahsetmektedir. Değertekin (2013) ise Ziya Gökalp İlkokulu'nun tarihinin 19. yüzyılın sonuna uzandığını, 1912 yılında Kız Orta Mektebi (Rüşdiye-i İnas) olarak kullanıldığını belirtmektedir. Buradan edinilen bilgiye göre Diyarbakır Kız İptidai ve Diyarbakır Kız (İnas) Rüşdiyesi'nin birbirinin devamı şeklinde veya ilk ve orta düzeyde aynı bina içerisinde eğitim yapılmış olabileceğidir. Bu bilgilere ek olarak Diyarbakır İnas Rüşdiyesi olarak okulun kayda geçtiği kaynaklardan bazıları şunlardır: Yıldız (2014), Diyarbakır Kız Rüşdiye Mektebi'nin personel ve talebe sayısı ile ilgili bilgiler vererek, 1894 yılına referans vermektedir. Yine 1905-1908 dönemindeki eğitim yapılarıyla ilgili hazırlanan istatistiklere bakıldığında "Rüşdi yani ortaokul düzeyinde kız çocukları için eğitim veren resmi okul" olarak kayda geçmiştir (Alkan, 2000). Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde okul ile ilgili 1900 yılında çekilen bir telgrafın bilgisine ulaşılmıştır (Osmanlı Belgelerinde Diyarbakır, 2011). Bu bilgilere ek olarak ise 1910 yılı okulun inşasına başlangıç tarihi (Gökhan Baydaş, 2007) ve 1912 okulun yapım tarihi (Diyarbakır Kültür Envanteri (Merkez) I) olarak çeşitli kaynaklarda geçmektedir.

Bu bilgilere göre; muhtemelen mevcut bir yapıda eğitime başlansa da 19. yüzyıl sonu veya 20. yüzyılın ilk çeyreğinde okul için yeni bir yapı inşa edildi. Bu düşünceye, yapının 1883-1885 yılları Diyarbakır Vilayet Salnamelerindeki kayıtlarda ve onu takip eden 20. yüzyıldan önce çeşitli şekillerde kaynaklarda yer alması referans gösterilebilir. Okulun inşa tarihi tam olarak bilinemese de Osmanlı Devleti'nde yenileşme çabalarının görüldüğü Cumhuriyet öncesi dönemde inşa edildiği bilinmektedir. Yapı, mimari üslubuyla da dönemini yansıtmaktadır (Resim 1).

Resim 1. Ziya Gökalp İlkokulunun Geçmiş (Korkusuz, 2007) ve Günümüz Görünümü (Yazar Arşivi, 2022)

Beysanoğlu (1963), okulun bir dönem Darümuallimat (kız öğretmen okulu) olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Okulun Darümuallimat olarak tam olarak hangi tarihlerde hizmet ettiği de bilinmemektedir. Eğitim istatistiklerinde 1923-1924 yılı kayıtlarında Diyarbakır'da bir adet Darümuallimat olduğu bilgisi yer almaktadır (Alkan, 2000). Beysanoğlu (1963) da 1930 yılına gelindiğinde Darümuallimin kapatıldığını ve bu devre içinde günümüz Ziya Gökalp İlkokulu içerisinde Darümuallimat'ın faaliyet gösterdiğini belirtmektedir. Ancak başka bir kaynakta Diyarbakır İnas Rüşdiyesi'nin 1928 yılında ilkokula çevrildiği ve 1928 yılında Ziya Gökalp İlkokulu adını aldığı belirtilmektedir (Değertekin, 2013). Okul bazı kaynaklarda ise Mekteb-i Nisa (Gökhan Baydaş, 2007), Enas Mekteb-i İptidaisi (Cumhuriyet'in 50. Yılında Diyarbakır, 1973 İl Yıllığı) olarak geçmektedir. Okulun kullanım amacı ve adı dönem dönem değişse de yapının genel olarak kız öğrenciler için eğitim veren bir kurum olduğu bilgisi ortaktır. Günümüzde ise bu durum değişmiş olup ilkokul düzeyinde karma eğitim yapılan bir kurum olarak Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nun A Bloğu olarak hizmet etmektedir. Yapı, B Blok ve ek yapılarla (anaokulu, wc, kantin, kazan dairesi, depo vs.) desteklenmektedir. Günümüzde okulun mülkiyeti Maliye Hazinesine ait olup, tahsis edildiği ve bakımından sorumlu olduğu kuruluş Millî Eğitim Bakanlığı'dır (Şekil 3).

Şekil 3. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulunun Tarihsel Süreç İçindeki Durumu (Kaynaklardaki çeşitli bilgilere göre düzenlenmiştir.)

Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu (A Blok) yapısal özellikleri ile I. Ulusal Mimarlık Dönemi³ sanat anlayışını yansıtmaktadır. Simetrik görünüm, Osmanlı ve Selçuklu Dönemine referans veren kemer açıklıkları, plandan önce cepheye önem verilmesi, daha vurgulu bir giriş ile sadelik (Parlak, 2018) yapıda görülen dönem özelliklerindedir. Bu özelliklerin yapıda yansımaları şu şekildedir;

• Simetri genel olarak yapının pencere, kapı düzeni, merdiven, mekân yerleşimleri gibi birçok ögesinde görülmektedir.

• Yapının giriş cephesi diğer cephelerden daha özenli düzenlenmiştir. Diğer cepheler sade ve vurgudan uzak biçimde tek düze yer alırken, giriş öne çıkarılarak cephe hareketlendirilmiştir. Ayrıca bu cephe içerisinde giriş vurgulanarak anıtsal bir kapı oluşturulmuştur.

• Yapıda kapı ve pencereler kemerli biçimde yer almıştır.

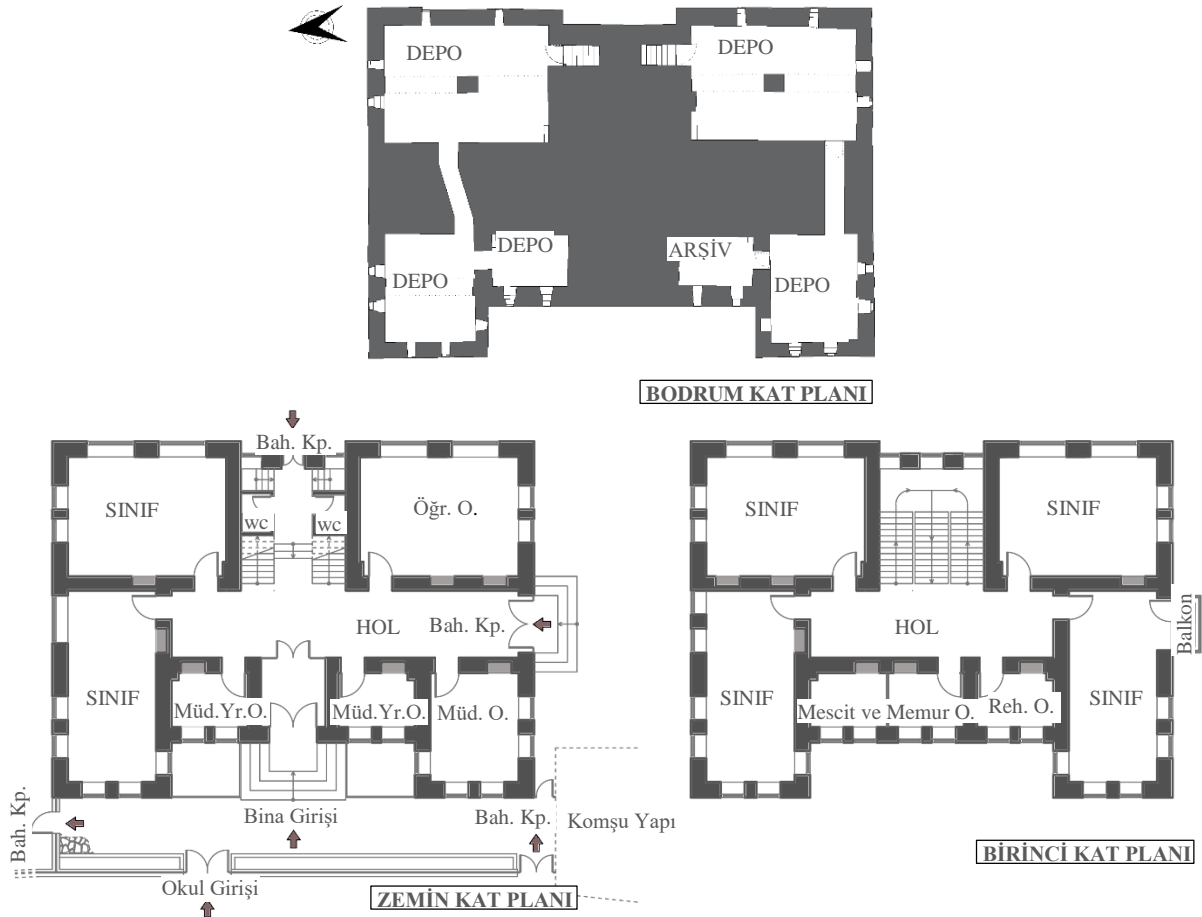
• Cepheye hareketlilik sağlamak amacıyla yapılan planda işlevselliği olmayan öğeler mevcuttur.

³ Ulusal Mimari Akım, Osmanlı Geç Dönem ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde etkisi görülen Mimar Sinan ve Türk yapı ustalarını yücelterek klasik Osmanlı yapılarının yeniden canlandırılması biçiminde uygulanan akımdır (Yavuz, 1996).

- Yapı, süsleme açısından genel olarak sade olup giriş kapısında topuz şeklinde bir süsleme ögesi bulunmaktadır.

Plan

Yapı bodrum, zemin ve zemin üstü bir kattan oluşmaktadır. Yapının ana girişi batı cephesinde olup yapıya güney ve doğu cepheleri üzerinden de ulaşım sağlanmaktadır. Doğu ve güney cephesindeki kapılar bahçeye açılmaktadır. Zemin ve birinci katta sekiz olmak üzere toplam on altı mahal vardır. Mahallerin bir kısmı ortadaki holün etrafında sıralanmıştır. Zemin katta iki sınıf, bir müdür, iki müdür yardımcısı ve bir öğretmenler odası ile merdiven altının kapatılarak oluşturulduğu karşılıklı şekilde yer alan iki adet öğretmen tuvaleti bulunmaktadır. Merdiven altlarındaki mahallerin gerek duvar boyutları gerekse kullanılan malzemeleri bakımından özgün olmadıkları ve sonradan yapılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Merdiven üç kollu olup, ana giriş kapısının karşısında yer almaktadır. Birinci katta ise dört sınıf, bir balkon, bir rehberlik odası ve bir de mescitle beraber ikiye bölünmüş şekilde kullanılan memur odası yer almaktadır. Alçıpan ile bölünen memur odası özgününden farklı bir kullanım biçimi ile karşımıza çıkmaktadır. Sınıftan ulaşımın sağlandığı balkonun boyutu sınıf kullanıcılarına hizmet edebilecek bir boyutta değildir. Balkon öğrencilerin toplandığı bahçeye bakan güney cephede yer aldığından, öğrencilere hitap etmek ve denetleme amaçlı olmalıdır. Yapının bodrum katı ise depo ve arşiv olarak kullanılmaktadır. Bodrum katın özgününde nasıl kullanıldığı hakkında ise bir bilgiye ulaşılamamıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu Bodrum, Zemin ve Birinci Kat Plan Krokisi (Yazar Arşivi)

Cephe Özellikleri

Cephe sade ve simetrik olup, köşelerde yer alan düşey silmeler, kapı, pencere söveleriyle hareketlendirilmiştir. Batı cephesi diğerlerine göre daha özenlidir. Cepheye kademelenmelerle hareketlilik katılmış, kapının yer aldığı orta bölüm dışarı doğru çıkıntı yaparak vurgulanmıştır. Ayrıca bu bölüm üçgen alnlık,

sivri kemer, topuz şeklinde süsleme öğesi, ince uzun dikdörtgen şeklinde yazıt alanı ile zenginleştirilmiştir. Zemin katta dört ikiz pencere ve bir kapı; birinci katta beş ikiz pencere; bodrum katta ise sekiz küçük tepe penceresi mevcuttur. Ayrıca batı cephesinin dışa çıkıntı yapan sağ ve sol bölmelerinin giriş bölümüne bakan cephelerinde de zemin de iki birinci katta iki olmak üzere toplam dört pencere mevcuttur. Kapı ve pencereler kemerlidir (Resim 2).

Resim 2. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu Batı Cephesi Çizimi; Batı Cephesi (Yazar Arşivi, 2022)

Yapının güney cephesinde; zemin katta iki ikiz pencere ve bir kapı; birinci katta iki ikiz pencere, bir kapı ve bir balkon; bodrum katta ise dört küçük tepe penceresi mevcuttur. Kapı ve pencereler kemerlidir (Resim 3).

Resim 3. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu Güney Cephesi Çizimi; Güney Cephesi (Yazar Arşivi, 2022)

Doğu cephesi yapının batı cephesine benzer bir tasarıma sahiptir. Cephe de orta bölüm iki yan bölümden daha içeride yer almaktadır. Diğer cephelerden farklı olarak, ikiz pencereler yoktur. Pencereler kareye yakın büyük ve dikdörtgen olarak daha küçük şekilde yer almıştır. Cephede; zemin katta dört büyük, iki küçük pencere ve bir kapı; birinci katta dört büyük, üç küçük yedi pencere; bodrum katta ise dört küçük tepe penceresi mevcuttur. Ancak bodrum kat pencerelerinden bir tanesi tamamen bir tanesi de kısmen bahçe zemin döşemesi içerisine gömülü şeklindedir. Kapı ve pencereler kemerlidir (Resim 4).

Resim 4. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu Doğu Cephesi Çizimi; Doğu Cephesi (Yazar Arşivi, 2022)

Kuzey cephesi güney cephesiyle benzerlik göstermekte olup, güney cephesindeki balkon alanındaki düzenleme yerine kuzey cephesinde ikiz pencere yer almaktadır. Zemin kattaki ortada yer alan pencere güney cephede yer alan kapıya benzer boyutlarda cephede yer almıştır. Bu benzer durumların güney ve kuzey cephe arasında tekrara bağlı görsel bir dil birliği oluşturması ve simetrik görünümü sürdürmesi için yapıldığı düşünülmektedir (Resim 5).

Resim 5. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu Kuzey Cephesi Çizimi; Kuzey Cephesi (Yazar Arşivi, 2022)

Malzeme ve Yapım Tekniği

Ziya Gökalp İlkokulu yığma yapım tekniği ile inşa edilmiş olup, ana yapım malzemesi bazalt taşıdır. Ancak yapı, günümüze ulaşana dek birçok tadilat ve müdahale geçirmiştir. Bu bakımdan yapı strüktürüyle ilgili özgün detaylar, bazı duvarlar ile giriş ve bodrum katında yer alan kemerlerde görülebilmektedir. Yapının tavan ve döşemeleri ise değiştirilmiştir. Prof. Dr. Halil Değertekin ile yapılan bir söyleşiden okulun bir dönem merdiveni ile zemininin ahşap olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Değertekin, 2013). Bunun 1962 yılında betonarme olarak değiştirilen zemin, birinci kat ve çatı döşemeleri olduğu düşünülmektedir. İnas Mektebi ile aynı dönemde Diyarbakır'da yapılmış diğer kamu binalarına bakıldığında da yapı döşemelerinin ilk durumu hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. Diyarbakır İçkale'de yer alan Adliye Sarayı (1891)'nda, katlar arasına yerleştirilen ahşap hatıllar ve yine İçkale'de yer alan Kolordu Binası (1902)'nin bazı bölümlerinde yer alan ahşap döşemeler, kentte benzer yapım tekniği ile inşa edilmiş yapılar olduğunu göstermektedir (Gökhan Baydaş, 2007). İnas Mektebi'nin günümüze ulaşan döşemesi betonarme sistem üzerine terrazo kaplamadır. Ancak kaplama müdür, müdür yardımcısı odaları, mescit gibi bazı mekanlarda seramik, laminat parke gibi malzemelerle değiştirilmiştir. Yapının balkonunda yer alan volta döşeme ise özgün biçimde günümüze ulaşmıştır. Döşemede demir I profiller arası bazalt taş kullanılmıştır. Yapının üç kollu merdiveni günümüzde betonarmedir. Merdiven ve balkon korkulukları ise demirden imal edilmiştir.

Yapının kapı, pencere gibi mimari öğeleri çeşitli malzeme ve tekniklerle imal edilmiştir. Batı cephesinde yer alan ahşap giriş kapısı anıtsal boyutu ile dikkat çekmektedir. Yapıdaki diğer kapı ve pencereler ise demir, ahşap, pvc gibi çeşitli malzeme ve şekillerde değiştirilmiştir (Resim 6).

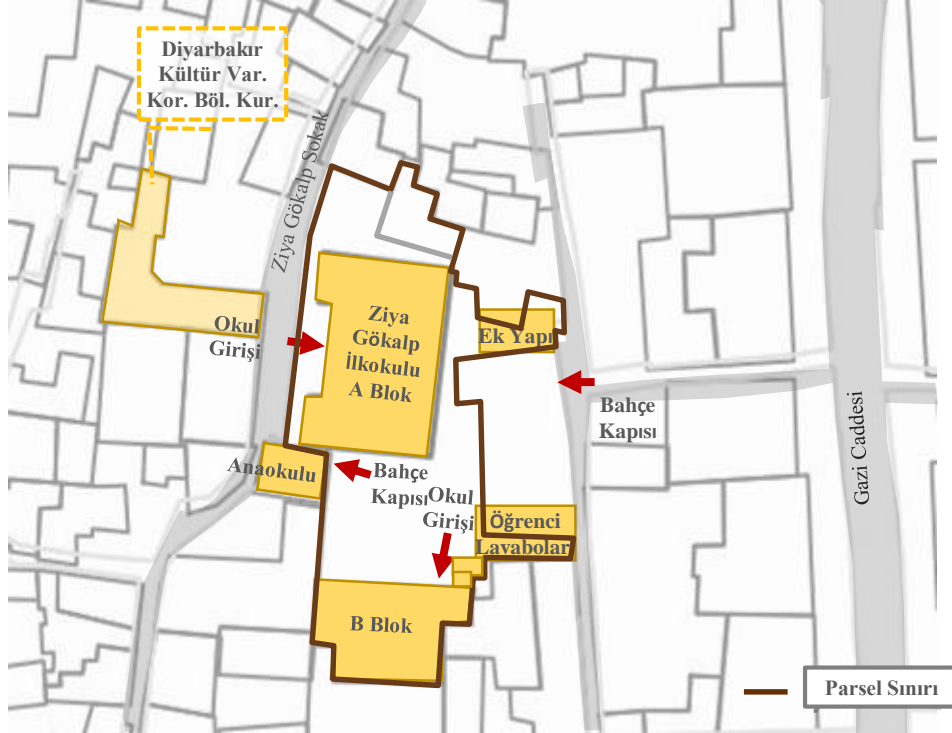

Resim 6. Bodrum Katta Yer Alan Özgün Kemerler; Balkonda Yer Alan Özgün Volta Döşeme; Anıtsal Giriş Kapısı; Üç Kollu Merdiven (Yazar Arşivi, 2022)

İşlevsel Süreklilikte Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nda Oluşan Hasarlar

Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu, İnas Mektebi olarak kullanıldığı dönemden itibaren bir okul olarak kullanımı devam etmiştir. Yapı eğitim amaçlı işlevini devam ettirse de kullanıcı profili, sayısı ve kullanım şekli zaman içerisinde değişmiştir. Bu nedenle günümüzde B Blok, anaokulu ve diğer ek yapılarla desteklenerek eğitim-

öğretime devam edebilmektedir. Okul hafta içi normal ders müfredatı gereği tüm gün, hafta sonu ise ek ders kurslarının olması sebebiyle yarım gün aktif şekilde kullanılmaktadır (Şekil 5, 6).

Şekil 5. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu ve Diğer Ek Yapılar (Halihazır Diyarbakır Suriçi planından düzenlenmiştir.)

Resim 7. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu ve Yakın Çevresi (Google Earth, URL 2)

Kültür varlıklarının aktif kullanımı bir koruma yöntemi olarak istenmektedir. Ancak, Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nda kullanıcı sayısı ve kullanım sıklığı yapı için uygun olan boyutu aşmıştır. Yapının yoğun kullanımı için önerilen müdahaleler de yapının kültürel değerini perdelemiştir. Yanlış müdahaleler sonucu döşeme, merdiven gibi mimari öğelerde birçok hasar ve malzeme kaybı oluşmuştur.

Okul, tarihi ve kültürel birçok değeri bünyesinde barındırmaktadır. Ancak sahip olduğu estetik değerleri tam olarak yansıtamadığı gibi yıpranan yapı elemanlarının bakımı da yetersiz kalmıştır. Bu durum okul alanını kontrolsüz bir tarihi çevreye dönüştürmüştür (Resim 8). Yapının taşıyıcı sistemi ile ilgili bir hasar tespiti gözlenmemiştir. Ancak mevcut döşeme ve merdivenin betonarme olarak değiştirilmesi, strüktüre dair özgün detayların kaybolduğunu göstermektedir.

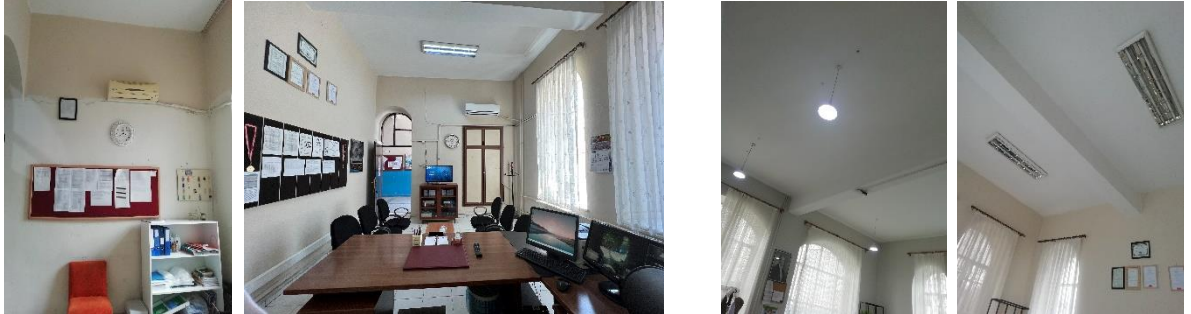

Resim 8. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulunda Duvar Yazıları ve Duvarlara Asılan Objeler (Yazar Arşivi, 2022)

Yapılan müdahalelerde yapım tekniği ve malzeme konusunda yapının özgünlüğü dikkate alınmamıştır. Kapı, pencere, duvar, döşeme, tavan gibi yapı elemanlarında özgün dokuya aykırı uygulamalar yapılmış, döşemeler seramik, ahşap, mermer gibi çeşitli malzemelerle kaplanmıştır. Kapı ve pencereler boyanmış, kapı kanatları değiştirilmiştir. Duvar ve tavanlar, çeşitli renk ve desenlerle boyanarak birçok aksesuar monte edilmiştir. Ayrıca tavanlarda farklı aydınlatma elemanları kullanılmıştır. Özgün ile uyummayan farklı teknik ve çok çeşitli malzeme seçimi yapı içerisinde bütünsel görsel algının kaybolmasına sebep olmuştur (Resim 9, 10).

Resim 9. Çeşitli Döşeme Kaplamaları; Çeşitli Renk ve Desenlerde Kapı ve Pencereler (Yazar Arşivi, 2022)

Resim 10. Duvarlarda Yapılan Çeşitli Uygulamalar; Tavanda Yer Alan Çeşitli Aydınlatma Elemanları (Yazar Arşivi, 2022)

Okulda bakımsızlığa bağlı zaman içinde artarak yayılan birçok hasar meydana gelmiştir. Giriş cephesinde yer alan sarmaşıkların bakımı ve yönlendirilmesi yapılmadığından, kökler bodrum katın pencerelerine zarar vermiştir. Dökülen yapraklar ise pencere önlerinde birikerek kirlilik oluşturmuştur. Ayrıca çatıdan inen yağmur iniş boruları için bir düzenleme yapılmamış, borulardan akan sular yapı duvarında ve zemininde hasarlar oluşturmuştur. Gerekli bakımı yapılmayan kırık cam, kapı, pencere, döşeme gibi boşluklardan kaynaklı birçok kontrol edilemeyen bozulmalar meydana gelmiştir. Bodrum katındaki kontrolsüz boşlukların fazlalığı ve kullanılmayan atık eşyaların burada biriktirilmesi sağlıksız ortamlar oluşturmuştur. Bu durum okulun kullanım kalitesini düşürmekle birlikte mimari öğelerinin de bozulmasını hızlandırmıştır (Resim 11).

Resim 11. Sarmaşıkların Verdiği Hasarlar; Duvara ve Zemine Zarar Veren Yağmur İniş Boruları; Onarımı Yapılmayan Döşemeler (Yazar Arşivi, 2022)

Yapıda özgün plan ile örtüşmeyen mekânsal düzenlemeler yapılmıştır. 2021 yılında okula yapılan ziyarette sınıf olarak kullanılan ve mekânsal biçimlenişi ile özgününde sınıf olarak kullanıldığı düşünülen mekân, 2022 yılında öğretmenler odasına dönüştürülmüş, merdiven holü ile odanın ortak duvarında mini mutfak yapılmıştır. Geri dönüşümü zor olan bu uygulamanın yapıya zarar verdiği düşünülmektedir. Yine 2021 yılında yapılan ziyarette, öğretmenler odası olarak kullanılan memur odası 2022 yılında değiştirilmiş olup mekânın bir kısmı alçı duvar ile bölünerek mescit olarak düzenlenmiştir. Mescit ile sınıfın ortak kullandığı duvara açılan su hattının ileride yapıda su ile ilgili problemler oluşturabileceği öngörülmektedir. Yine özgün olmadığı düşünülen bir diğer mahal de merdiven altında yer alan boşlukların dönüştürüldüğü ıslak hacimlerdir (Resim 12).

Resim 12. Öğretmenler Odasına Dönüştürülen Sınıf; Memur Odası ve Mescide Dönüştürülen Öğretmenler Odası; Islak Hacime Dönüştürülen Merdiven Altları (Yazar Arşivi, 2022)

Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nda mevcut malzeme ve yapısal sorunlardan ayrı çevre açısından da kullanıma bağlı birçok problem mevcuttur. Okul ticari yoğunluğu yüksek olan bir bölgede yer almaktadır. Okulun yer aldığı Ziya Gökalp Sokağı'nda ve sokağın bağlandığı İnönü Bulvarı'nda birçok ticari faaliyet gösteren birim yer almaktadır. Ayrıca okulun hemen yanında yer alan otopark okulun çevresini araçların sıkça geçtiği bir yer haline getirmektedir. Bu kadar yoğun kullanım içerisinde okul işleviyle yapı sokağa ayrı bir kullanım sıklığı ve kullanıcı profili getirmektedir. Sokakta öğrencilerle araçlar sık sık karşılaşmaktadır. Çevre açısından bir başka sorun da öğrenci tuvaletlerinin okul bahçesinde yer almasıdır. Bu durum okul bahçe duvarının su çekerek tahrip olmasına ve görsel kirlilik ve sağlıksız alanlara sebep olmuştur (Resim 13).

Resim 13. Suya Bağlı Tahrif Olan Okul Bahçe Duvarı ve Bahçe İçerisinde Yer Alan Öğrenci Lavaboları; Okul Bahçe Duvarıyla Bitişik Olan Otopark ve Ziya Gökalp Sokakta Araçların Durumu (Yazar Arşivi, 2022)

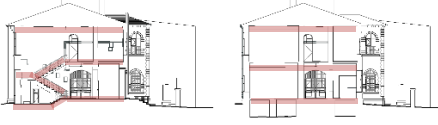

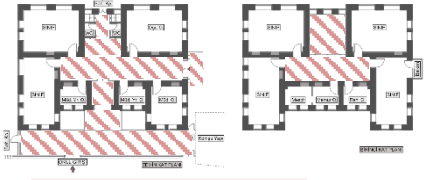
Kullanıma bağlı olarak yapılan ek B Blok ve diğer yapılar okul bahçesini daraltmakta ve yapının çevreden algılanmasını zorlaştırmaktadır. B Blok ve anaokulu özgün olan A Blok'tan boyut açısından daha yüksektir. Bu durum okulun güney, doğu ve kuzeyde yakın çevreden algılanamamasına sebep olmaktadır. Yapı yalnızca Ziya Gökalp Sokak üzerinden bütünüyle algılanabilir bir cephe vermektedir. Okul bahçesinin daralması ise öğrenciler için yeteri kadar açık alan olmamasına sebep olmuştur. Ayrıca bu ek yapılar arasında mimari bir dil birliği de bulunmamaktadır. Yapıların özensiz yapımları çevre içerisinde okulun sahip olduğu kültürel değeri perdelemektedir (Resim 14).

Resim 14. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulunun Bahçeden ve Çevreden Algılanışı (Yazar Arşivi, 2022)

Tablo 1. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu Koruma Sorunları ve Öneriler

ÖLÇÜTLER	GÖZLEME DAYALI YAPILAN TESPİTLER	ÖNERİLEN MÜDAHALE YÖNTEMLERİ	YAPILAN TESPİTLERİN PLAN/KESİT/GÖRÜNÜŞ ÜZERİNDE GÖSTERİLMESİ
MEKAN-İŞLEV	Yapıda öğretmenler odası, sınıf ve memur odası gibi mekânlarda işlev değişiklikleri yapılmış olup, merdiven altları ıslak hacim olarak kullanılmaktadır.	İşlev değişikliğinden ötürü mahallere sonradan eklenen niteliksiz öğeler kaldırılmalı, mekânların özgün değerlerini bozmayacak şekilde işlevler yeniden düzenlenmelidir.	
	Yapı eğitim yapısı olarak mekansal olanakları ve boyutlarıyla açık-kapalı alan kurgusunu yeterince karşılayamamaktadır. Bu durum öğrencilerin büyük çoğunlukla açık alanda dolaşım yapmalarına sebep olmaktadır. Açık havanın getirdiği olumsuz hava koşullarında kullanıcıların işlev performansı düşmektedir.	Kullanıcının işlevsel programı ve mekansal ihtiyaçları yeniden düzenlenerek, açık-kapalı mekân dengesi içerisinde yapının kullanım yoğunluğu ve kullanıcının konfor koşulları düşünülerek oluşturulmalıdır.	

<p>TAŞIYICI SİSTEM</p>	<p>Yapının yığma duvar, kolon, kiriş, döşeme gibi taşıyıcı elemanlarında strüktürel bir hasar tespit edilmemiştir. Ancak yapının döşemeleri ve merdiveni özgününden farklı olarak değiştirilmiştir.</p>	<p>Özgün döşeme ve merdivenin durumu tespit edilemediğinden mevcut döşeme ve merdivenin dönem eki olarak korunması önerilir.</p>	 <p>Değiştirilen Merdiven ve Döşemeler</p>
<p>MALZEME - MİMARİ ÖĞE</p>	<p>Yapıda malzeme kayıpları genellikle döşeme kaplamaları, süpürgelik, pervaz, korkuluk, küpeşte, aydınlatma elemanı gibi mimari öğelerinde mevcuttur. Yapının duvar, tavan gibi yapı elemanlarında boya, sıva kayıpları oldukça fazladır.</p>	<p>Süpürgelik, küpeşte, korkuluk, pervaz gibi özgün mimari öğelerin tamamlanarak mimari bütünlüğün sağlanması gerekmektedir. Özgün olmayan döşeme kaplamaları, süpürgelikler, duvar boya ve yazıları için temizleme işlemi yapılmalıdır.</p>	 <p>Çeşitli Döşeme Kaplamalarıyla Kaplanmış Mahaller</p>
	<p>Yapıda tesisat ve zemin suyuna bağlı olarak yapının bahçe duvarı ve cephelerinde çiçeklenme, derz dökümleri gibi hasarlar tespit edilmiştir.</p>	<p>Yapıda su ile ilgili drenaj problemleri çözülmeli, suyun getirdiği tahribatlar engellenmelidir. Taş duvarlarda bağlayıcılığı bozulan derzler sökülmeli, özgün harç yeniden imal edilerek boşluklar doldurulmalıdır.</p>	 <p>Derz Dökümlerinin Yoğun Olduğu Bölümler</p>
	<p>Yapının giriş cephesinde yer alan sarmaşıklar bazı pencerelerden içeri sızarak yapıdaki tahribatları arttırmıştır. Ayrıca sarmaşıkların bitki kalıntıları pencere önlerinde birikerek kirlilik oluşturmuştur.</p>	<p>Sarmaşıkların gerekli yönlendirmeleri ve bakımları yapılarak tarihi yapı üzerinde hasar vermeyecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.</p>	 <p>Sarmaşıkların Zarar Verdiği Pencereler</p>
	<p>Yapı da tüm ahşap doğrama kapı ve pencereler bakımsızlık, yanlış onarım, yanlış kullanım gibi etkilere maruz kalmış olup doğanın etkisiyle beraber doğramalardaki tahribatlar artmıştır.</p>	<p>Ahşap doğramadaki tahribatın boyutuna göre müdahale yöntemi seçilmelidir. Tahribatın durumuna göre ahşabın temizlenmesi, sağlamlaştırılması veya bütünleme yolu ile doğramadaki eksik parçaların tamamlanması yapılmalıdır.</p>	 <p>Onarılması Gereken Kapı ve Pencereler</p>
<p>KULLANICI YOĞUNLUĞU</p>	<p>Ek yapılarla birlikte kullanıcı sayısı artan okulun mekân gereksinimleri, uygun olmayan çözümlerle giderilmeye çalışılmıştır. Kullanıcı yoğunluğu yapının kontrolünü zorlaştırarak tahribatların artmasına sebep olmuştur.</p>	<p>Kullanıcı yoğunluğu azaltmaya yönelik okulda eğitim gören öğrenci sayısının azaltılması, ek yapıların kaldırılması ve uygun olmayan mekansal düzenlemelerin yeniden ele alınması gerekmektedir.</p>	 <p>Sirkülasyon Amaçlı Yoğun Olarak Kullanılan Okul Bölümleri</p>

ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME	Yoğun trafik ve otopark sorunları, güvensiz bir yakın çevre oluşturmaktadır.	Tarihi kentsel sit alanı olan bölge için trafik ve otopark ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Mevcut parcel sınırları içerisinde okula ait olan otopark alanlar alınarak okula hizmet edecek şekilde yeniden programlanmalıdır.	
	Uygun olmayan ek yapılar binanın silüetini bozmakta ve çevreden algılanışını zorlaştırmaktadır.	Çevrede yer alan nitelsiz ekler kaldırılarak yapının algılanabilirliği artırılmalıdır.	

SONUÇ

Cumhuriyet öncesi eğitim yapılarından Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nun inşa edildiği ilk dönemden günümüze kapsamlı bir koruma çalışmasının yapılmadığı tespit edilmiştir. Gerek okula ait bir koruma projesinin olmayışı, gerek yoğun kullanım ve bakımsızlık yapıdaki yıpranma sürecini hızlandırmıştır. Teknik yetersizliklerin yanı sıra kullanıcıların da yapı ile ilgili yeterli düzeyde bilinç sahibi olmadığı görülmüştür.

İnas Mektebi olarak açılan ve günümüzde Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu olarak kullanılan yapının eğitim amaçlı kullanımı değişmemiştir. Bunun yanında gelişen ve değişen dünya düzenine bağlı olarak eğitim-öğretim düzeni değişmiş, materyaller çoğalmıştır. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nda da yeni eğitim düzenine uyum sağlamak amacıyla birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Çağdaş yaşam pratiklerine uyum sağlamak için adaptasyon gereklidir, ancak yapılan müdahalelerin geri dönüşebilir olması ve yapının özgün değerlerine zarar vermemesi gerekir. Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu'nda ise yapılan yanlış müdahale ve kullanımlar, tahribatları artırarak farklı hasar ve koruma sorunlarına yol açmıştır.

Tarihsel süreçte öğrenci sayısının artmasına bağlı olarak, daha fazla mekân, öğretmen, personel ve materyal gereksinimi oluşmuştur. Bu ihtiyaçlar, nitelsiz ve özgün yapıyla uyumsuz binaların yapımı ile mevcut mekanların özensiz bölünmeleriyle çözülmeye çalışılmıştır. Yapının nitelikli bir kültür mirası olduğu gerçeğiyle ilgilenilmediği de yapılan kötü tadilatlardan anlaşılmaktadır.

Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu, Suriçi bölgesinde yer alan nitelikli, yapıldığı dönemin özelliklerini yansıtan, özgün işlevini sürdüren bir kültür varlığıdır. Yapının kullanımının sürdürülmesi önemli olduğu kadar, özgün değerlerinin korunduğu bir düzenleme ve yönetim planına da gereksinim duyulmaktadır. Bu bakımdan, öncelikle öğretmen ve öğrencilere korumanın önemi benimsetilmeli, yapının değeri ve kültür mirasımızdaki önemi hakkında bilinç kazandırılmalıdır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS da eğitime dikkat çekerek Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Korunmasıyla İlgili Eğitim ve Öğretim İçin Kılavuz'u ile "Kültürel mirasa doğrudan veya dolaylı olarak etkisi olabilecek herkese koruma eğilimleri ve yaklaşımları konusunda bilgi verilmesine gerek vardır; Madde 6." (International Council on Monuments and Sites, 1993). uyarısını yapmaktadır. Yapı kullanıcılarının yanı sıra yapı ile etkileşimde olan değişik disiplinlere mensup meslek insanlarına da koruma eğitimi verilmeli ve yapı kültürel bilinçle desteklenmelidir. Daha sonra alanında uzman bir ekip tarafından yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmalıdır. Yapının koruma bilinciyle varlığını sürdürmesi amacıyla, tasarımda, malzemede, strüktürde ve mimari öğelerdeki koruma sorunları detaylı bir biçimde araştırılarak çözümlenmelidir.

Eğitim amaçlı işlevlendirmenin sürekliliği sağlanırken, yapının kullanım yoğunluğu yeniden düzenlenmelidir. Geçmişte günümüzden farklı yaşam koşulları ve eğitim modelleri nedeniyle değişimlerin yapılması gerekli olsa da kültür varlığı olan yapılardan, kapasitelerinin üzerinde beklentiler oluşmamalıdır. Günümüz konfor ve

ihtiyaçları karşılanırken, özgün mimariye saygılı mekânsal düzenlemeler yapılmalıdır. Ek yapılar gereği, boyutu, insan ve çevre sağlığı açısından ele alınarak yeniden planlanmalıdır. Deprem, yangın gibi acil durumlarda öğrencilerin ve okulun durumu düşünülmeli, engelliler için gerekli tedbirler alınmalıdır. Tesisat, ısıtma, soğutma ve elektrik gibi projeler mimariye zarar vermeyecek şekilde bir bütün olarak en baştan düşünülmelidir.

I. Ulusal Mimarlık döneminin izlerini taşıyan Diyarbakır Ziya Gökalp İlkokulu, kentte özgün işlevini sürdürebilen ender yapılardan biridir. İnas Mektebi (Kız Okulu) olarak hizmet vermeye başlayan yapı, Osmanlı Geç Dönemi'nde eğitimde modernleşmenin sağlandığı dönemin mimarlık mirasının önemli örneklerindedir. En az bir yüzyıldır eğitim yapısı olarak varlığını sürdüren okul, önemli koruma çalışmaları ile çağdaş yaşama katılabilecektir.

Not: Çalışmadaki tüm çizimler yazar tarafından üretilmiştir.

KAYNAKLAR

Abakay, M. A. ve Şimşek, M. (1998). *Cumhuriyet öncesi ve sonrası Diyarbakır'da eğitim*. Diyarbakır Milli Eğitim Müdürlüğü Kitap Komisyonu. Diyarbakır.

Ahunbay, Z. (2021). *Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri* (Seçil Ofset., C. 2). YEM Yayın.

Akyüz, Y. (2006). *Türk eğitim tarihi*. Pegem A Yayıncılık.

Alkan, M. Ö. (2000). *Tanzimat'tan cumhuriyet'e modernleşme sürecinde eğitim istatistikleri 1839-1924*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Benian, E. ve Mısırlı, A. (2022). Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: edirne ıı. bayezid külliyesi tıp medresesi örneği. *Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 7(1), 95–122. doi:10.26835/my.959746

Beysanoğlu, Ş. (1963). *Bütün cepheleriyle diyarbakır tarihi*. Şehir Matbaası.

Değertekin, H. (2013). Ziya gökalp ilkokulu, bir ev... bir sokak... bir şehir... diyarbakır anıları. İ. Işık (Ed.), *Diyarbakır Ansiklopedisi içinde*. Ankara: Semih Ofset.

Fida, V. (2016). *Cumhuriyet dönemi'nde diyarbakır'da eğitim*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=ZdgsxLp7IEXSub7UapAiPA&no=IWRMcAG040WpjMdeR9mn0w> adresinden erişildi.

Gökhan Baydaş, Ö. (2007). *Diyarbakır ve mardin'deki tarihi kamu yapıları*. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=bAXF4fO2I3rC6bBmoIJZ-Q&no=_3_dTJR5uO_7-5eOxsCVXg adresinden erişildi.

Google Earth, URL 1. (y.y.). https://earth.google.com/web/search/diyarbakır+suriçi/@37.91388843,40.23660836,669.30491076a,525.11039315d,35y,0h,0t,0r/data=cigijgokcqmwdym_4ejaepk6oxq2ujagdkm2lq6z0baıstaj_obwkba adresinden erişildi.

Google Earth, URL 2. (y.y.). https://earth.google.com/web/search/diyarbakır+suriçi/@37.91421422,40.23617761,667.47180597a,219.4848663d,35y,0h,0t,0r/data=cigijgokcqmwdym_4ejaepk6oxq2ujagdkm2lq6z0baıstaj_obwkba adresinden erişildi.

Günkut, B. (1937). *Diyarbakır tarihi*. Diyarbakır.

Halaç, H. H. ve Ergün, R. (2020). Anadolu bedestenlerinin mevcut durumları üzerine bir inceleme. *Kesit Akademi*,

Halifeoğlu, F. M., Işık, N., Tekin, M., Güzel, E., İpekyüz, H. D. ve Erkoç, B. (2020). Geleneksel mimaride yeniden kullanım kaynaklı sorunlar: diyarbakır evleri örnekleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(75), 382–395. doi:10.17719/jisr.11159

ICOMOS, *Guidelines for education and training in the conservation of monuments, ensembles and sites*. (1993). ICOMOS. Colombo.

Korkusuz, M. Ş. (2009). *Cumhuriyet öncesi diyarbakır'de maarif*. Kent Işıkları.

Leeuwarden Declaration. (2018).2018 European year of cultural heritage. leeuwarden. https://www.ace-cae.eu/fileadmin/New_Upload/_15_EU_Project/Creative_Europe/Conference_Built_Heritage/LEEUWARDEN_STATEMENT_FINAL_EN-NEW.pdf adresinden erişildi.

Kutlu, İ., İlerisoy, Z. Y. ve Soyluk, A. (2022). Sequential approach of the re-using the historical military barrack in the Old Mardin Heritage in Turkey. *Conservar Património*, 40, 104-118. doi:10.14568/cp2020080

Mısırlısoy, D. ve Günçe, K. (2016). Adaptive reuse strategies for heritage buildings: a holistic approach. *Sustainable Cities and Society*, 26, 91–98. doi:10.1016/j.scs.2016.05.017

Parlak, Ö. (2018). *Birinci ulusal mimarlık dönemi yapı tipolojileri ve konya'daki eğitim yapılarının analizi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Payaslı Oğuz, G. ve Halifeoğlu, F. M. (2017). Geleneksel diyarbakır evlerinde yapım tekniği ve malzemede koruma sorunları. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 8(2), 345–358. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/432169> adresinden erişildi.

Saka Akın, E. ve Demiroğlu İzgi, B. (2021). Tarihi hanlarda yeni işlev: deveci han ve taşhan, tokat. *Vakıflar Dergisi*, 56, 143–162. doi:10.16971/vakiflar.952218

Şimşek, M. (2006). *Amid'den diyarbakır'e eğitim tarihi*. Kent Yayınları.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2011). *Osmanlı Belgelerinde Diyarbakır*.

The Venice Charter. (1964). Venice. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf adresinden erişildi.

Yavuz, Y. (1996). The restoration project of the Masjid al-Aqsa by Mimar Kemalettin (1922-26). *Muqarnas*, 13, 149–164. doi:10.2307/1523257

Yıldız, H. (2007). *Diyarbakır vilayeti'nde eğitim (1870-1920)*. Atatürk Üniversitesi.

Yıldız, H. (2014). *Osmanlı yenileşme döneminde diyarbakır vilayeti'nde eğitim (1870-1920)*. Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2-2.8. Dizi-Sayı: 7.

Yazar Katkı Oranı

Yazarların makaleye katkı oranları; birinci yazar, %50 ve ikinci yazar %50 oranında olup eşit derecede katkı sağlamışlardır.